

SAYGI KAVRAMININ GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR MESNEVİSİNDEKİ TEZAHÜRÜ

Eda TUNCER¹

Geliş: 16.08.2022 / Kabul: 10.04.2023

Öz

Genellikle kişiler arası ilişkilerde kullanılan saygı; “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı” itibarıyla birine veya bir şeye karşı titiz ve ölçülü davranmaya neden olan sevgi ile başkalarını rahatsız edecek davranışlardan çekinme duygusu kapsamında karşımıza çıkmaktadır. İnsanın değerler dünyasında kendine çizeceği sınırlar ile nasıl bir hayat biçimini tercih ettiği, kişinin ahlakî değerlerinin kaliteli bir yaşam biçiminde etkili olup olmadığı, saygı kavramının sadece insanlar arası ilişkilerde mi tezahür ettiği şeklindeki sorular, bireyin kendi dışında başka insanlar veya varlıklar arasında yaşadığı olguyu da göz önünde bulundurarak çalışmamızda yanıtlanacak türden sorular olmuştur. Mutasavvıf ve mütefekkir bir şair olan Gülşehrî'nin *Mantiku't-Tayr* mesnevisi, Türk edebiyatının eğitim değerleri açısından en önemli eserlerinden biri olması yönüyle dikkate değer görülmüştür. Bu değerlerden sadece bir tanesi -belki de en geniş kapsamlısı- saygı kavramı üzerinde teşekkül etmiştir. Bilindiği üzere Gülşehrî, alegorik türündeki eserinde insanın mizacını, kuşlar üzerinden vermeye çalışmıştır. İnsanın mizacının oluşmasında olumlu ya da olumsuz rol oynayan etmenlerin olduğu aşikârdır. Bu olumlu etmenlerin başında, çalışmamıza da konu olan saygı kavramı öne çıkmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla saygı kavramı, *Mantiku't-Tayr* mesnevisinde “on bir” başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar çerçevesinde ise sonuç bölümünde saygı kavramının mesnevideki görünümüne dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gülşehrî, Mantiku't-Tayr, Mesnevi, Davranış, Saygı.

THE CONCEPT OF RESPECT IN GÜLŞEHRÎ'S MANTIKU'T-TAYR

Abstract

Esteem, which is usually used in the relationships between people, occurs within the scope of love which causes to behave meticulously and with restraining towards someone or something in esteem of their “value, superiority, agedness, utility, holiness”; and the sense of abstaining from the behaviors that discomfort others. What kind of a lifestyle an individual

---

¹ Arş. Gör. Dr., Avrasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eda.tuncer@avrasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1726-9650.

prefers with the limits they have for themselves in their world of values, whether their moral values have an influence on a quality lifestyle or not, such questions as is the concept of esteem only appears in interpersonal relations -considering the fact that individual lives among people or creatures other than themselves- has been the kind of questions that were answered in our study. As a mystic and contemplative poet Gülşehrî's *Mantıku't-Tayr* mathnawi, is considered remarkable in that being one of the most significant works in Turkish Literature in terms of educational values. Only one of these values -probably the most comprehensive one- is formed on the concept of esteem. As is known, Gülşehrî attempted to explain human nature through birds in his allegorical work. It is obvious that there are both positive and negative factors that play role in the development of human nature. As a primary positive factor, the concept of esteem has become prominent which is also the subject of our study. As far as detectable, the notion of respect is analysed under "eleven" titles in *Mantıku't-Tayr* mathnawi. From the perspective of these titles, in the conclusion part an evaluation has been made about the appearances of the concept of esteem in the mathnawi.

Keywords: Gülşehrî, Mantıku't-Tayr, Mathnawi, Behavior, Esteem.

Giriş

Günümüz dünyasında her geçen gün gelişen teknolojinin insanoğlunun hayatını oldukça kolaylaştırması, istenilen her bilgiye daha kolay şekilde ulaşılması, insanların birbirleriyle istişare kültürüne daha az ihtiyaç duyması ve olması gerekenden daha az iletişim kurması, bireylerin birbirlerine karşı empati yeteneğinin giderek kaybolmasına yol açmıştır. Bu nedenle diyalogun ve hoşgörünün giderek azaldığı bir toplumda, o toplumun ahengini sağlayan, gelenek ve kültürünü ayakta tutan, insanların birbirine her daim ihtiyacının olduğunu hatırlatan değerler manzumesinin başında gelen "saygı" kavramının önemi, günden güne artmıştır. İnsanın değerler dünyasında kendine çizeceği sınırlar ile nasıl bir hayat biçimini tercih ettiği, kişinin ahlakî değerlerinin nitelikli bir yaşam biçiminde etkili olup olmadığı, saygı kavramının sadece insanlar arası ilişkilerde mi tezahür ettiği şeklindeki sorular, çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Bu düşünceden hareketle, Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr* mesnevisi dinî-tasavvufî, ahlâkî ve insanî değerler bakımından oldukça zengin bir eser olması yönüyle dikkate değer görülmüştür. Sevgiyi, iletişimi, hoşgörüyü, duyarlılığı, toplumsal huzuru ve dayanışmayı sağlayan erdemli bir tutum olarak addedebileceğimiz "saygı" kavramı, söz konusu insanî değerlerin başında gelmektedir.

Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr* mesnevisinde geçen saygı bağlamındaki ifadelerin tezahürüne yer verdiğimiz bu çalışmamızda, Kemal Yavuz tarafından 2007 yılında

iki cilt hâlinde yayımlanan *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-* adlı eserdeki beyit numaraları esas alınmıştır. Öncelikle saygı kavramı, Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr* mesnevisindeki penceresinden tespit edilebildiği ölçüde başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır. Ardından söz konusu başlıklar hakkında genel bir bilgi verilerek saygı kavramının mesnevideki yansımalarına değinilmiştir.

1. Büyüklere Gösterilen Saygı

Büyüklere saygı, Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Kültürümüze veya yaşam biçimimize baktığımızda, büyüklere gösterilen saygının hayatın temelinde yer aldığını görmemiz mümkündür. Gerek konuşma gerek yeme içme adabı gibi hayatı düzenleyen temel davranışlarda, büyüklere gösterilen saygı ön plandadır. Bir rivayete göre Hz. Peygamber'in de hayatın her safhasında yaşça büyük kimselere öncelik verilmesi gerektiğini kendisinin şu ifadelerinden anlıyoruz: “Rüyamda dişlerimi misvaklıyordum. Yanıma biri diğerinden daha yaşlı iki kişi geldi. Ben misvağı küçüğüne vermek istedim. Bana: ‘Büyüğe ver!’ denildi. Ben de büyüğe verdim.” (Müslim, Rü'yâ, 19). Bir hadis-i şerifinde ise Hz. Muhammed (sav), “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” şeklinde buyurmuştur (Tirmizî, Birr, 15).

İslam ahlakının yüce değerlerinden biri olan büyüklere saygı, İslam kültüründe de değerli görülmüştür. Bu minvalde Peygamber Efendimiz, hadis-i şerifinde “Allah Teâlâ, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lutfeder.” şeklinde ifade etmiştir (Tirmizî, Birr, 75).

Büyüklere gösterilen saygı, *Mantıku't-Tayr* mesnevisinde, “Altı Pehlivanın Kitaplarıyla Gülşehrî'nin Hikâyesi”nin anlatıldığı hikâyede ele alınmıştır. Gülşehrî, bir çeşme yakınından geçerken altı ere (Sa'dî, Senâyî, Mevlânâ, Nizâmî, Attâr, Sultân Veled) rastlar ve onlara hürmet göstererek selam verir. Gösterilen bu saygı karşısında altı erin hepsi ayağa kalkar, Gülşehrî'ye karşılık verir:

Altı er ol çeşme yöresinde mest

Otururlar nişt eyvânında hest (B/2564)

İzzet-ile anlara virdüm selâm

Eylediler kamusu baña kıyâm (B/2565)

Yine aynı hikâyede Gülşehrî, kendisine gösterilen saygı davranışları ve tutumlarına değinir. Birçok kişinin Gülşehrî'ye kıymet vererek baş eğdiğini ve elini öptüğünü dile getirir:

Çok kişi baş kor baña i'zâz-ıla

Çoklar elümi öperler nâz-ıla (B/2574)

İnsanoğluna yol gösterip hayatı öğretmeyi düstur edinen büyükler, hayat yolundaki rehberlerdir. Onları sevip saymak, onlara karşı kötü söz söylememek ve hoşgörülü davranmak, kişinin temel görevidir. Bu görevi düstur edinmenin birinci sebebi ister bir yıl olsun ister on yıl, zaman mefhumunun büyüklere katmış olduğu tecrübe ve görgüden ileri gelmektedir. Bu minvalde Büşr hikâyesinin anlatıldığı mesnevide de Büşr adında bir kişi, yolda giderken kendinden büyük bir zata rastlar. Bu kişinin ilim ve tecrübelerinden yararlanan Büşr, ona hizmet etmeyi kendine görev edinir. Nihayetinde bu zata hizmet etmeyi kendisine nasip eden Allah'a şükür ve minnette bulunur:

İlla hem bir tapuçı gerek saña

Çutlu olsun ol tapuçılık baña (B/2791)

Şârda dahı ben kaçan sensüz olam

Yâ seni yavu kılup kimi bulam (B/2792)

Şükr ü minnet ol İläh-ı ekbere

Kim beni irürdi bir ulu ere (B/2793)

2. Selamlaşmaya Gösterilen Saygı

İnsanlar arasında iyi niyetin, hoşgörünün ve sağlıklı iletişimin göstergesi olan selam; karşılıklı değer görme, birbiri tarafından önemsenme gibi hoş duygular uyandırdığı gibi güzel diyalogların gelişmesine de katkı sunmaktadır. İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve ancak başkaları ile kuracağı ilişkileri ve iletişimi sayesinde daha güzel, daha mutlu bir yaşam sürebilir.

Selamlaşmak, sevgi ve kardeşliğin oluşmasında hem insanî hem dinî hem de ahlakî çerçevede insanlara katkı sunan bir davranış olmakla birlikte insanlar arasında iletişime başlamak için “parola vazifesi” görerek bir arada yaşamının da gereklerinden biridir. İki kişi arasındaki iletişimin ilk adımı, selam alıp vermektir. Selamlaşmadaki niyet, iletişime başlamadan önce insanların birbirleri arasında güven duygusunu sağlamak, bireylerin birbirlerine karşı olan ön yargılarını kırmak ve aralarında oluşacak muhabbet bağına artırmaktır. Aynı zamanda selamlaşma kişiler arası sevgi, saygı, hoşgörü ve dayanışmayı artırmasının yanı sıra hangi cins, ırk ve renge mensup olursa olsun tüm insanlık adına evrensel bir nitelik taşımaktadır (Karakuş, 2019: 10-16). Bir başka ifadeyle selam, karşı tarafa “benim için değerlisin hem kendi varlığımı hem de senin varlığını onaylıyorum” mesajını iletmeştir. Selamlaşma, ayrıca bir nezaket kuralıdır, sadece sözlerle sınırlı değildir. Beden dili gibi davranışlarla da ifade edilir. Selamlaşmayı oluşturan bu söz veya davranışlarda insanların birbirlerini tanıma gibi bir zorunluluk yoktur. Günlük hayatın akışında okulda, yolda, asansörde veya iş yeri gibi birçok yerde, farklı kimselerle karşılaşan insanlar, birbirlerini hiç tanımadığı hâlde samimiyetin ve iyi niyetin bir gereği olarak rastladıkları kişilerle yüz yüze ya da bedensel olarak selamlaşırlar.

Saygı kavramının tezahürlerinden biri olan selamlaşma mesnevide pek çok yerde kullanılmıştır. Bunlardan biri Hz. Hızır’ın yolda giderken tanımadığı bir adama selam verip hürmet göstermesidir:

Çün selām virdi vü kıldı ihtirām

Hızr eydür ol ere kim iy imām (B/798)

“Hocanın Papağanı” isimli hikâyede selamlaşmanın farklı şekillerde kullanıldığını görmek mümkündür. Evde papağan besleyen hocanın, günün birinde yolu Hindistan’a düşer ve papağanına gittiği yerden istediği bir şey olup olmadığını sorar. Papağan da hocaya Hindistan’da kendi gibi papağan arkadaşlarını bulup onlara selamını ulaştırmasını talep eder:

Çanda kim bir çok tütü göresin

Çün selāmum bunlara degüresin (B/1350)

Bildi benüm geldüğüm katuñuza

Kim selāmın degürem tapuñuza (B/1369)

Hikâyenin sonunda kafesten dışarı çıkan papağan, kanatlanıp çatıya konar. Asıl vatanına gitmek için yola düşeceğini söyleyen papağan, hocasıyla vedalaşırken "saygım, esenlik dileklerim ulaşsın" anlamında kendisine selam olsun der:

Eydür iy h̄vōca selām olsun saña

Giderem kendü maḳāmumdan yaña (B/1404)

3. Ölüye Duyulan Saygı

Yaşamın sona ermesi olarak bilinen ölüm, insanın yaşadığı en acı kayıptır. Hayatın doğal döngüsü gereği kayıplar mutlaka gerçekleşir ve bu mutlak gerçek her insan için de bir gün kaçınılmaz olacaktır. Sevilen birinin, aile bireylerinin, bir yakınının, bir arkadaşın, sahip olunan bir hayvanın kaybının ardından yaşanan yas tutma hâli, insanoğlunun yaradılışı gereği çok doğal bir süreç olduğu gibi kaybedilen kimsenin de hatırasına duyulan bir saygının sonucudur.

Kültürümüzde görülen ölen kimsenin ardından yakınlarına taziyeye gidilmesi, dua edilmesi, ölen evde bir müddet eğlenceyi içeren aktivitelerin yapılmaması hiç şüphesiz ölen kişiye saygının bir gereğidir. Ölüye gösterilen bu saygı, birçok hadis ve ayette delil olarak gösterilmiştir. "Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Bilakis onlar diridir ve Rableri katında Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklara mazhar olmaktadır" mealindeki ayet (Al-i İmran 3/169-170) ile "Ölüler hakkında aşağılayıcı sözler kullanmayın, artık onlar dünyada yaptıklarıyla baş başa kalmıştır." mealindeki hadis bu durumu delillendirmektedir (Öğüt, 2007: 32).

Sevdiğimiz insanların aramızdan çekip gitmesi çoğu zaman geride kalanları derin acılara düşürür. Özellikle yapısı gereği duygusal bir karaktere sahip olan kişiler çok derin üzüntülere ve yıpranmalara maruz kalır. Yaşadığımız kaybın ardından yitirdiklerimizin hafızalarda bıraktığı anılar, içine düştüğümüz yas durumunu daha da perçinleyip dayanılmaz hâle getirirken bazen de garip bir teselliye dönüştürüp sakinleşmemizi sağlar. Zira yas tutma, sadece ölüme karşı verilen bir yanıt değildir. Ölüme karşı verdiğimiz tepkilerimizde farkında olmaksızın geçmişimizde veya bilinçaltımızda yaşanan olumsuzlukların kalıntılarını da bir arada yaşarız. Bundan dolayı yas tutmak, kaybı unutmak anlamına gelmez o anda ya da belli bir süre boyunca yaşanan derin üzüntüyü, duyguları kabullenmeyi, bunlarla başa çıkabilmeyi ve bu duygularla yaşamı sürdürmeyi öğrenmek anlamına gelir.

Büşr hikâyesinin anlatıldığı mesnevide Büşr, yolda Yemlihâ adında bir bilgin ile karşılaşır. Yol boyunca aralarında ibretlik sohbet geçer. Ardından Yemlihâ, karşısına çıkan küpün içine girer. Suyun Yemlihâ'nın boyunu aşması, onun ölümüne sebep olur. Bu vaziyet karşısında Büşr, aralarında geçen onca olumsuz konuşmalara karşın, yoldaşının yasını tutarak yola koyulur:

Girdi yola nevhâ vü zārî kılu

Kim diri yoldaş nite oldu ölü(B/2901)

Bir saygı göstergesi olan yas tutma, mesnevide sadece insanların ardından tutulan bir saygı davranışı olarak tezahür etmemiştir. İnsan mizacının hayvanlar üzerinden aktarılmaya çalışıldığı *Mantıku't-Tayr* mesnevisinde, saygı davranışlarını hayvanlarda da görmek pek tabiidir. Dikkate değer olan şudur ki hayvan, -bihaber özüne gösterdiği saygıdan dolayı- kendi yasını bile tutmaktadır.

Hindistan'da yaşayan Kaknüs'ün hayatını konu alan hikâyede, Kaknüs, yaşamının son demlerine gelince feryat figan içinde ötmeye başlar. Kaknüs'ün yanık sesini duyan diğer hayvanlar onun başına üşüşerek bu duruma ağlarlar. Kaknüs, bir yandan kendi matemini tutup diğer yandan iniltisine devam eder (Tuncer, 2021: 41):

Cānavārlar dirilürler kıtına

Kuşlar ağlarlar anuñ hasretine (B/3832)

Zāri kıludurur-iken nāgehān

Eyler-iken nāle vü şūr u fiğān (B/3833)

Kendüzinüñ yasını dutar-iken

Degme sāz u söz-ile öter-iken (B/3834)

Başka bir hikâyede hoca, kendi papağının uğruna can verdiği kimseler için bir iki gün daha az ötmesini, saygı gereği ölen âşıkları ya da yakınları için arkalarından yas tutmasını tembihler:

Yā senüñ 'āşıqlaruñ-ıdı olar

Yā yakın hısımlaruñ-ıdı bular (B/1386)

Bir iki gün saña az ötmek gerek

Bunlaruñ ta 'ziyyesin dutmaq gerek (B/1387)

4. Hediye ve Hediyeleşmeye Saygı

Hediye, insanlar arasında karşılıklı sevgi, saygı ve dostluğun nişanesi olarak ya da bir kişiyi mutlu veya onore etmek için karşılık beklemezsizin verilen bir nesnedir. Hediyeleşmek, hem kişisel bir memnuniyet duygusu yaratmak hem de o duyguyu yaşamak suretiyle toplumsallaşma adına çok güçlü bir eylemdir. Bu eylem, kişisel veya toplumsal paylaşımı sağladığı gibi sevgi, saygı, hoşgörü gibi değerlerle, karşılıklı bütünleşme ve tamamlanma sürecinin oluşmasına imkân sağlamaktadır. Nitekim Arapça bir kelime olan hediye (hediyeye)nin sözlük anlamı, “sevgi veya saygı ifadesi olarak karşılıksız verilen şey, armağan” olarak belirtilmiştir (Ayverdi, 2005: 1235). Kelimenin Türkçe anlamına karşılık gelen armağan ise, “birini sevindirmek, mutlu etmek için verilen şey, ödül, bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser ve mecazi anlamda da bağış, ihsan” manasına gelmektedir” (Akalin vd., 2005: 122).

İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan hediyeleşme, Müslümanların birbirlerine olan samimiyetlerini göstermede ve iyi ilişkiler kurmada çoğu zaman karşımıza çıkmaktadır. Hadislerde de detaylı hüküm ve bilgilerine rastladığımız hediye/hediyeleşme konusu bu yönüyle de dikkate şayandır. Nitekim Hz. Peygamber, hediyeleşmenin insanlar arasındaki saygı ve dostluğu geliştirdiğini, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü duyguları giderdiğini ve rızkın genişlemesine vesile olduğunu dile getirmiştir (Bardakoğlu, 1998: 151). Bu hadisten yola çıkarak hediyeleşmenin sadece özel günlerde olmaması gerektiğini söyleyebiliriz. Kaldı ki kültürümüzde hediyeleşme; sadece bayramlar, doğum günleri, yıl dönümleri gibi günlerle sınırlı değildir. Kimi zaman sevdiğine verilen değeri göstermenin, kimi zaman birinden özür dilemenin, kimi zaman da arzu edilen bir konuma ulaşmanın yolunu ufak bir hediye vesile kılabilir.

Mantıku't-Tayr mesnevisinde geçen saygı kavramının tezahürlerinden bir diğeri hediyeleşmektir. Tüccarlığın hâletini bilen hocanın yolu bir gün Hindistan'a düşer. Evde bulunan hizmetçisine ve papağanına birer armağan getirmek ister:

Çünkü bāzırgānlık aḥvālın bilür

Hı̄ce bir gün ‘azm-i Hind st n kılar (B/1345)

Degme bir kıla adar bir armağan

Degme bir kıaravaşa hem bir niş n (B/1346)

Hoca, verdiği değerin bir göstergesi olarak papağanına neyi sevdiğini ve hediye olarak ne istediğini özellikle sorar.

T tiye eydür senün armağanuğ

Ne ola v  y  neyi sever c nuğ (B/1347)

Digil ol ilden sağa get reyim

Ne kim iş n var-ısa bit reyim (B/1348)

5. Allah ve Peygamberler’e Saygı

Varlığından ve yüceliğinden zerre kadar şüphe duymadığımız Allah, tanım ve tariflerden münezzeh olan ebedi ve ezeli yaratıcımızdır. şüphesiz ki Cenabıhakk’ın k inatı bin bir çeşit güzel nimetlere gark ettiğini, her şeyi ne kadar mükemmel ve muntazam yarattığını görmek mümkündür. Sonsuz merhamet sahibi olan Allah’a hem bizi yarattığı hem de bizlere bahşettiği tüm nimetlere şükretmek, kul olmanın bir gereğidir. Hak yolunda olmak, O’nun yolundan yürümek, O’na saygıda kusur etmemek, varlığını her şeyden ve herkesten üstün tutmak, yüce Mevla’ya olan bağlılığımızı ve sevgimizi güçlendirecektir.

Kur’ n-ı Kerim, pek çok ayet-i kerimede Allah’a saygı gösterilmesi hususunun üzerinde durmuştur. Bu konuya örnek gösterilecek bazı ayetler şunlardır:

“Ey iman edenler! Allah ve Resul’ünün önüne geçmeyin, Allah’a itaatsizlikten sakının! şüphesiz Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.” (Hucur t, 49/1)

“O’na iman edenler, O’na saygı gösterenler, O’na yardım edenler ve O’na indirilen nura/Kur’an’a uyanlar var ya... İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (A’r f, 7/157)

Söze Allah’ın adıyla başlamak, Allah’a yalvarıp dua etmek,

Başlayalum s ze bismill h-ıla

Bir niy z eyleyelüm All h-ıla (B/2720)

O'na yakarıшта bulunarak sırrını dile getirmek,

Muştafâ bir gün münâcât eyledi

Sırrını Hâk hazretinde söyledi (B/3110)

Yaratıcının emrine hürmet göstermek, kişinin Allah'a duyduğu saygının dile ve davranışa yansıttığı tutumlarıdır:

Sen dahı lâ-takrebâ yı dutmaduñ

Tañrı'nuñ emrine i'zâz itmedüñ (B/3362)

Peygamberlere iman etmek dinimizin bir gereğidir. Onlar, yüce Allah'tan aldıkları ilahi buyrukları insanlara iletmek için seçilmiş, üstün ahlakî niteliklere sahip mümtaz şahsiyetlerdir. Dolayısıyla onlara saygı ve hürmet göstermek, İslam inancının bir gereğidir. Yüce Allah'ın en sevgili kulu olan, sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Efendimiz kişiliği, karakteri, davranışları ve söylemleri ile - kısacası tüm varlığıyla- insanlığa örnek olan bir kişidir. Hz. Muhammed'e saygıda kusur etmemek, Müslüman olmanın en temel şartıdır. Zira peygamberlere gösterilmesi gereken saygı, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmakla görevli birer elçi olduklarına dayandırılmıştır (Özarslan, 2007: 125,129).

Cenabıhak, peygamberlere saygı ve hürmet konusunu pek çok ayette kullarına emretmiştir. "(Ey Peygamber!) Şüphesiz biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Ta ki (ey müminler) Allah'a ve Resul'üne iman edesiniz, Resul'üne yardım edesiniz, O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tesbih edesiniz." (Fetih/48, 8-9) "Ey iman edenler! Allah ve Resul'ünün önüne geçmeyin, Allah'a itaatsizlikten sakının! Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir." (Hucûrat/49, 1-2) mealindeki ayetler, gerek sözle gerek davranışlarla peygamberlere gösterilmesi gereken saygıyı örneklemektedir. Nitekim Allah'ın tüm insanlığa doğruyu göstermek için göndermiş olduğu peygamberlere hürmet etmek dinimizin ve inancımızın gereğinden mütevellittir. Bunun aksi bir düşünce dinimizce saygıdan ve iyi niyetten uzak bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Mesnevide Peygamber'e gösterilmesi gereken saygı, müellifin onu tarif edişinde saklıdır: Efendimiz, dünyanın övündüğü, yaratılanların en üstünü, ahiretin ve dünyanın sultanıdır:

Ol cihānuñ fahrı vü halkuñ yigi

Âhîret şultânı vü dünyâ begi (B/79)

Enbiyânuñ evliyânuñ serveri

İşid imdi kim nedür Peygâmberi (B/80)

Dolayısıyla Hz. Muhammed'in izinden gitmek, Allah'a varılan dosdoğru yoldur:

Sen Muhammed yolını dutğıl kim ol

Eylemişdür Haqq'a degin toğru yol (B/4117)

Mesnevîde, Peygamber'in "Tevekkül et (ancak) devenin dizini bağlamayı bil" (Yavuz, 2007: 547) hadis-i şerifini işiten hayvanların hepsi birden Hz. Peygamber'e saygının bir gereği olarak yere yüzlerini sürmüşlerdir:

Kim Resûl eydür tevekkül kıl dağı

Deve dizin bağlamağı bil dağı (B/3675)

Cānavārlar bu sözi çün gördiler

Yüzlerini kamu yire sürdiler (3676)

6. İslam'ın Şartlarına Saygı

İslam dininin kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek ve zekât vermek olmak üzere toplam beş temel şartı vardır. İslam'ın bu beş şartını hakkıyla yerine getirmek, her Müslüman'ın temel görevidir. Söz konusu şartları layıkıyla ve noksansız yerine getiren her Müslüman hem İslam'ın şartlarına hem de İslam dinine saygı göstermiş olur. İslam dininin en temel özelliklerinden olan İslam'ın şartlarına saygı göstermek, İslam dininin bir koşuludur. Zira İslam'ın kelime anlamı, "Allah'a saygıyla boyun eğmek ve O'na güvenip teslim olmaktır." Namaz, oruç, zekât gibi İslam'ın şartları da yüce Yaradan'a yakîn olmanın vesileleridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın hükümlerine, kullarına yüklemiş olduğu vazifelere, İslam'ın niteliğini belirleyen temel ilke ve kurallara özen gösterilmesi hususunda ayetler mevcuttur. Konu ile ilgili olarak Hac suresi 32. ayetin mealindeki "Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır" şeklindeki ifade, İslam'ın şartlarına neden saygıda bulunulması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Şentürk, 2008: 224; Çağrı, 2019: 211).

Gülşehrî, mesnevîde tekkedeki terazi sahibi bir şeyhin hikâyesini aktarırken günün birinde tekkesinde oturan eğriyi doğruyu ayırıp Hakk'ı bilen bir şeyhin varlığından söz eder. Şeyhin dükkânın her bir tarafında teraziler asılı durur ve dükkânın önünden geçen biri şeyhin yanına gelerek dükkâna terazileri asmasının sebebini sorar. Şeyh onlarla can ve bedeni tarttığını söyleyince o kişi de kendi bedeninin değerini öğrenmek ister. Tartıyı getirip o kişinin bedenini tartan şeyh, vücudunun herhangi bir değerinin olmadığını belirtir. Adam bu kez de “can”ının değerini öğrenmek ister ve Allah'ın birliğini kabul ettiğini, peygamberlere inandığını, İslamiyet'e gönülden bağlı olduğunu, namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerini yerine getirdiğini söyler. Şeyh ise dünyada bunları tartabilecek bir terazinin bulunmadığını ifade eder (Tuncer, 2021: 37-38):

Eydür İslâm'a inanuram 'azîm

Hem namâz-ıla dürişürem delîm (B/3239)

Eydür aña kıanda bulalar bahâ

Kim şatun alalar anı bî-bahâ (B/3240)

Eydür eylerem zekâtımı edâ

Şavmı dahı dutaram iy muķtedâ (B/3242)

Eydür anı kıanda dartabiliser

Kimse vüyâ kıymetini biliser (B/3243)

7. Hak ve Özgürlüklere Saygı

İnsan doğası gereği özgür bir varlıktır ancak bahsi geçen “özgür” kelimesinin muhtevasında başka kimsenin haklarını kısıtlayıcı davranışlar bulunmamaktadır. Zira insanoğlu, kimsenin özgürlüğünü kısıtlama hakkına sahip olarak yaratılmamıştır. Sadece insan değil, her canlı söz konusu haklara sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayet bu manayı dile getirmiştir: “Allah yeryüzünü canlı varlıklar için yaratmıştır.” (Rahman, 55/10) Bunun içindir ki hayvanların da insanların sahip olduğu gibi en tabii hâllerleriyle yaşama hakkı bulunmaktadır. Yeryüzü yalnızca

insanlar için değil tüm canlı varlıklar için yaratılmıştır. Aynı ortamı paylaşan canlıların birbirlerinin hak ve özgürlüklerine karşı saygılı olması, yaşam alanına müdahale edilmemesi, kısıtlayıcı söz ve davranışlarda bulunulmaması birbirlerine karşı duyulan saygının bir gereğidir. Burada izah edilen karşılıklı duyulması gereken saygıya en güzel misal, “noktalı virgülden, noktanın virgüle tahammülü, virgülün de noktayı başında taşıması” ifadesi verilebilir (Cüceloğlu, 2008).

Gülşehrî, hak ve özgürlüklere duyulması gereken saygıyı papağan ve karga hikâyesi üzerinden izah etmeye çalışmıştır. Adamın biri, papağan ve kargayı aynı kafeste beslemektedir. Gıdası şeker olan papağan, sofrasını ne zaman kurmaya çalışsa karga, şekerin üstüne dışkısını bırakır. Papağan hoş bir sada ile farklı makamlarda şarkılar söylemek istedikçe karga bağırıp çağırır. Nihayetinde papağan, karganın bencil ve değer bilmez biri olduğunu düşünür, onu kendi cahilliğiyle bırakmak ve kafesten kurtulmak ister (Tuncer, 2021: 28-29). Dolayısıyla hikâyede hak ve özgürlüklere karşı gösterilmesi gereken saygının yoksunluğu, herkesin kendini üstün görüp kendi ile övündüğü, birbirlerinin varlığını kabul etmediği, başka bir ifadeyle birbirlerinin gerçeğini var saymadıkları görülmektedir:

Biribiri hâletinden bî-haber

Ƙarğa sergin yir-idi tütü şeker (B/1804)

Niçe kim tütü şeker h^vönün açar

Ƙarğa şeker üstine sergin şaçar (B/1805)

Ƙamu halkı kendüden alu göre

Kendüden yigden yokaru otura (B/1821)

Ululara ihtirâm eylemeye

Kimse hakkında eyü söylemeye (B/1822)

8. Güzel Ahlaka ve Helal Lokmaya Saygı

Ahlak, Arapça bir isim olan “hulk”un çoğuludur. “İnsanda bulunan rûhî ve zihnî hâller” şeklinde tanımlanan ahlak, insanın doğuştan getirdiği ya da sonradan edindiği huyların, davranışların tümüne verilen addır (Devellioğlu, 2010: 19). Güzel ahlaka

sahip bir birey, başkalarına hem fiziksel hem de manevi olarak zarar vermeyen bir kişidir; kendisine yapılmasını istemediği bir davranışı bir başkası için de yapmamaktır. Pek çok ödülde imzası bulunan Fin senarist ve yönetmen Kaurismäki, hayatın anlamını, “insanın doğasına saygı gösteren kişisel bir ahlâk geliştirmek ve bu ahlâkla yaşamak” olduğunu ifade etmiştir (<https://tr.wikiquote.org>). Güzel ahlaklı insan; sabırlı, hoşgörülü, yardımsever, empati yeteneği gelişmiş bir kişidir ve zor durumda kalan insanların kendi menfaatine ters düşse bile herhangi bir özelliğini ayırt etmeksizin onlara yardım elini uzatandır. Böyle bir kimsenin toplumda sevilen, sayılan ve saygı duyulan bir kişi olması kaçınılmazdır. İslam dini açısından önemli bir yere sahip olan güzel ahlak, Hz. Peygamber'in “İslam güzel ahlaktır.” sözü ile özetlenebilir. “Bir babanın evladına bırakacağı en güzel miras güzel ahlaktır” hadisi de niçin güzel ahlaka saygı gösterilmesi gerektiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Güzel ahlakla aynı çizgide değerlendirebileceğimiz helal lokma, güzel ahlakın bir sonucudur. Zira bu haslete sahip bir birey Allah'ın rızasına nail olabilmek için helal kazancı gözetecektir. Nitekim “takva, güzel ahlâk ve helâl lokma” olarak addedilmiştir (Uludağ, 2010: 486).

Yukarıda izah edilen minvalde, yiğit bir kişinin helal lokmaya, binlerce saygı ve hürmet gösterdiği dile getirilmiştir:

Er halâla eylese biñ ihtirâm

Sen yimezsın gün uzun illâ harâm (B/3652)

Başka bir beyitte, yumuşak huyluluğun ve güzel ahlakın hiçbir teraziye sığmadığı,

Eydür az hilm ilerü hem getürem

Eydür aña kanda batman yitürem (3248)

Tabiatından gelen güzel huyluluğun herkesi kul köle eylediği ifade edilmiştir:

Eydür eyle hulq-ıla hoş söylerem

Lutf-ıla kim kâmusın kul eylerem (B/3263)

Güzel ahlak ve helal lokmaya gösterilen saygının bir başka nişanesi, cennetin bekçisi olan Rıdvan'dan habersiz bir şekilde, cennete sorgusuz sualsiz girenlerin hikâyesinde görülmektedir. Onlar, herkesin kendilerini hor ve hakir görmelerine rağmen yine de iyilik etmekten vazgeçmediklerini, kimsenin malına göz

dikmediklerini, ömürlerinde bir kere bile yalan söylemediklerini, başkalarının dedikodusunu yapmadıklarını belirtirler:

Kimsenüñ mālına kaşd eylemedük

‘Ömrümüzde bir yalan söylemedük (B/905)

Kimsenenüñ gaybetini dimedük

Ğardaşumuzuñ etini yimedük (B/906)

Cennetin bekçisi olan Rıdvan, bunları duyunca o kimselerin seçilmiş olduklarının sırrına varır ve bu hâllerine hayran kalır:

Çün görür Rıdvān ki bunlar hās-ımuş

Dünyada mahlaşları ihlās-ımuş (B/914)

Bu sözi añlar u bu sırrı bilür

Ol cemā ‘at hālīne hayrān kalur (B/915)

9. Şan ve Unvan Sahibine Saygı

Bir kişinin temsil ettiği makam veya göreviyle ilgili olarak anıldığı isim ya da onu niteleyici bir sözcük olarak tanımlanan unvan, aynı zamanda hükümdarlık alameti olarak da belirtilmiştir (Özaydın, 2012: 163). Arapçası “câh” olan kelime, terim anlamıyla “bir kimsenin sahip olduğu veya sahipmiş gibi görüldüğü üstün meziyetler sayesinde insanların üzerinde saygı ve itaat hissi uyandırmak suretiyle kazanmış olduğu şeref ve itibar, daha dar çerçevede ise idari, siyasi, ilmi vb. mevki ve makam” manasında kullanılmıştır (Çağrı, 1993:14). Bu tanımlardan hareketle şan veya unvan sahibi kimselere duyulan saygınlık, insanın kendi dışındaki bir kaynağa sahip olması ya da sahipmiş gibi görünmesinden ileri gelmektedir. Bu kaynaklar kimi zaman para, kimi zaman bir mevki, kimi zaman da kişinin elinde bulundurduğu bir siyasi güçten kaynaklanabilir.

Peygamber Efendimiz insanların bilgisine, yaşına, makam ve sorumlulukların vermiş olduğu durumlarına göre onlara farklı muamelelerde bulunmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (sav), hadisinde de bu davranışını, “İnsanlara mevki, makam ve seviyelerine göre muamele ediniz!” şeklinde ifade etmiştir (Vuruşkan, 2020: 870).

Aynı minvalde, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun baş vezirliği görevinde bulunan Nizâmülmülk ise padişah ve halifelerin unvan konusunda özen ve intizam gösterdiğini, çünkü memleketin onurunu korumanın bir yolunun da unvan, lakap, rütbe ve derecelerin korunmasından geçtiğini dile getirmiştir. Sıradan insanların lakaplarıyla devlet adamlarının lakapları arasında mutlaka fark bulunması gerektiğine işaret etmiş aksi hâlde unvan ve lakapların rastgele kullanılmasının devletin itibarını zedeleyeceğine dikkat çekmiştir (Özaydın, 2012: 164).

Beyyitte, “şan ve şöhretin dünyada övünmeye yaradığı, kişinin bu ad ve unvanla saygınlık kazandığı” ifade edilmiştir (Yavuz, 2007: 399):

Ad cihân fahrı-y-ıçun işe gelür

Kim cihānda ad-ıla ʻizzet bulur (B/2670)

Kimi zaman şan ve unvan sahibi kimselere, şöhretin vermiş olduğu heybetten çekinildiği için saygıda bulunulur. Bunu Rüstem ile pehlivanın anlatıldığı hikâyede görmek mümkündür. Rüstem, kendinden daha güçlü yiğit bir kişi ile karşılaşır. Adamın gücü karşısında ne yapacağını bilemeyen Rüstem kendisinin sadece isimden ibaret olduğunun farkına varır. Adam ise Rüstem’i sıradan bir insan zanneder. Kendisinin Rüstem olduğunu anlaması durumunda elinden kurtulamayacağını düşünen ve onu alt etmek isteyen Rüstem, adama ufak bir işini halledip geleceğini söyler. Rüstem, aralarındaki mesafeyi açtıktan sonra bir dağın ardından sesini duyurur. Yiğitlik yönünden Rüstem’den üstün olan adam, Rüstem’in sesini duymaz korkusundan ortadan kayboluverir. Rüstem, her ne kadar erlikte adamdan aşağı olsa da dünyada şan ve şöhretin gücün önüne geçtiğini ve işlerin daima isimle yürüdüğünün farkına varır (Tuncer, 2021: 22-23):

Dek benüm dünyāda adum var-ımuş

Yohsa bu benden delim yig er-imiş (B/1164)

Rüstem eydür bes bu erlik ad-ımuş

Er adı dilüñ içinde dād-ımuş (B/1257)

Ol kim erlikde yiñer-idi beni

Gör kim adum nite kaçurdu anı (B/1258)

Ad-ıla işler-imiş kişi işi

Bir pula degmez-imiş adsuz kişi (B/1260)

10. Hemşeriliğe Gösterilen Saygı

Aynı memleket, şehir ya da köyden olan kimse için kullanılan hemşerilik, Türk toplumunda insanların hemşerisine saygı duyduğu, güvendiği ve kendisine yanlış yapmayacağı duygusunu veren bir kavramdır. Aynı zamanda insanların kente uyumunu sağlamakta ekseriyetle önemli bir işlev üstlenen hemşerilik kavramı, o kentin yönetenlerince de büyük destek ve saygınlık görür. Çünkü kentleşme sürecinde büyük bir öneme sahip olan hemşerilik ağları, başka memleketten gelen insanların barınma ve iş bulma gibi temel gereksinimleri karşılamayı amaç edinmişlerdir. Köyden kente göçen insanlar, gittikleri büyükşehirlerde ilk olarak yardım almak ve o kentle ilgili bilgi sahibi olmak için kendi memleketinden kişiler veya memleketlerine ait o toplumda yeri ve belli bir saygınlığı olan dernek veya sivil toplum kuruluşlarından destek alırlar. Şehre yeni gelen insanlar, burada en kolay iletişim kurabilecekleri ve ihtiyaç duyabileceği konularda desteğini görebileceği, şehrin dinamiklerini en iyi bilen, bu çevreyi daha iyi tanıyan, kente daha önceden gelmiş hemşerilerinin katkı sunacağını düşünmektedir (Narlı ve Narı, 1999). Bunun içindir ki hemşerisinin göstereceği yola, ondan gelen bilgilere güvenilmekte ve de saygı duyulmaktadır.

Beyitte de bir kişiye hürmet ve saygı gösterilmesinin nedeni, muhatabının aynı şehirden (Hemyân) yani hemşeri olmasından kaynaklanmaktadır:

Ben dahı Hemyân şarından oluram

Anuñ-ıçun saña hürmet kıuram (B/2788)

11. Arif ve Bilge Kişiye Saygı

Sözlüklerde “bilen, tanıyan, aşına olan, hâlden anlayan” gibi anlamlara gelen arif, tasavvufta “Allah’ın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede ettirdiği kimse” olarak tanımlanmıştır. Bu müşahede, arif insanın -manevi ve ruhî tecrübenin de kendisine katmış olduğu- marifet ve hakikat mertebesine ulaşmasını sağlar (Uludağ, 1995). Söz konusu mertebeye ulaşan arif, hakikat öğretisinin zevkine varır. Aslında hakikati öğrenmenin yolu, yalnızca kitabî bilgilerden değil mürşidini

takip etmekten geçmektedir. Mürşide giden bu yol çok farklı vasıtalara gebedir. Bundan mütevellit olmalı ki eski zamanlarda görmüş geçirmiş, tecrübe sahibi edinmiş insanlar, bilgeliğin önemini “İlim adamları ve bilgelere hizmet etmek, Tora’yı (Tevrat) öğrenmekten daha büyük bir şeydir.” şeklinde dile getirmişlerdir (Yaşam ve Maneviyat).

Toplumlarda arif ve bilge kişinin saygınlığına mümkün merteye değer verilir. Zira onlar büyük resmi görebilen, yaptıklarını sürekli tartan, kendini bilen, sözlerine ve görüşlerine itibar edilen kimselerdir. Bir konuda karar vermede ya da görüş belirtmede eyleme geçmeden önce o toplumdaki en bilge insanların fikirlerine başvurulur ve deneyimlerinden yararlanılır. “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunu anlar.” (Zümer 39/9) mealindeki “Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” sorusu, insanlar arasındaki farkın kıstaslarında, ilmin ne denli mühim olduğunu tespit etmesi açısından hassaten çarpıcıdır.

Arif insan, evrenin sürekli değişim ve olasılıklar hâlinde olduğunu unutmadığı için olaylar karşısında sürekli alternatif bir bakış açısı arar. Kriz anında ya da en zor sorunların çözümünde sakin kalmayı ve iyimser olmayı başarır. Bu yönleriyle de toplumun örnek alındığı ve kendilerine saygı duyulduğu kâmil insanlardır. Nitekim kişisel gelişim yazarı Karaköse (2021), bir yazısında bilgeliği “mistik nitelikleri olan, ilham verici bir hayranlık ve endişe içeren sessiz bir saygı”ya benzetmiştir. Konu ile ilgili olan bu teşbih dikkate değerdir.

Uyurken ağzına yılan giren bir adamın, hikmet sahibi atlı biri tarafından karnından yılanı çıkarılması üzerine kurulu hikâyede gerçek bir arif ve ona gösterilen saygı davranışları yer almıştır. Nihayetinde yılanın karnından çıktığını gören adam, atlının ayaklarına kapanır:

Şuşduğı içinde görür bir ilan

Ayağına düşer athunuñ revân (B/2464)

Kendisine zulüm ve eziyet ederken aslında lütuf ve ihsanda bulunduğunu, âlemin Hızır’ı dünyanın İlyas’ı olduğunu,

Hızr-ı ‘âlem olmuş u İlyās-ı dehr

Lutfı irürmege kılmış baña kahr (B/2467)

Yalnızca gerçek bilge kişilerin olayın sırrına erebileceğini, kendisi gibi “varlıkların sırlarına vâkıf bir hâkim görmediğini” ve bu marifetin herhangi bir kimsede bulunmadığını belirtir (Yavuz, 2007: 371):

İlla dānālar bu ‘ilmi bileler

Derdine lāyık devāsın kılalar (B/2470)

Ben seniñ gibi haqıme irmedüm

Bir kişi senden eyürek görmedüm (B/2479)

Degme erde kaçan ola bu hüner

Hızr peygāber saña dirler meger (B/2480)

Sonuç

Çalışmamıza konu olan saygı kavramı, -ekseriyetle- insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Evrensel bir değer olan saygı, güzel ahlaka sahip olmanın, toplumda örnek bir karakter olarak gösterilmenin başında gelir. Günlük hayattan iş yaşamına, toplumdaki konumdan inancımıza varana kadar hayatın her anında ve alanında kendine bir yer bulmuştur. Bu denli hayatımıza sirayet eden saygı mefhumunun anlamını iyi kavramak, yaşamın her safhasında özenle uygulamak, saygının gerektirdiği davranışları sergilemek, her şeyden önce insanın kendisine bir iç huzur ve bizâtihi barışık olma hâlini hissettirecektir. Bundan dolayıdır ki birey öncelikle aslına ve özüne saygı duymayı öğrenmelidir. Zira her şeyden önce kendisine saygısı olmayan, yaşamında saygıya yer vermeyen bir kişi, hayatının hiçbir safhasında da gereken önemi ve itibarı saygı çerçevesinde göremeyecektir. Bu bilince sahip olmak ve buna göre hareket etmek kendini iyi yetiştirmiş ve geliştirmiş her insanın mutlak vazgeçilmez davranış tarzı olacaktır. Saygıyı kendisine düstur edinen bir kimsenin, başkalarına ve çevrelere neden saygı duymaları gerektiği hususunda belli bir bilgi, görgü, inanç ve anlayış sahibi olması şüphesizdir.

Gülşehrî'nin *Mantıku 't-Tayr* mesnevisinde kişinin saygı temeline oturttuğu tutum ve davranışların ekseriyetle “Allah’a ve peygamberlere, İslam’ın şartlarına, selamlaşmaya, büyüklere, ölüye, güzel ahlaka ve helal lokmaya, hak ve özgürlüklere, arif ve bilge kişiye, hemşeriye, hediyeleşmeye, şan ve unvan sahibine”

gösterilen saygı tezahürlerinden kaynaklandığını ifade edebiliriz. Bu davranış tezahürlerinin tümü hem dinî açıdan hem de toplumun örf, âdet ve gelenekleri açısından herkesçe genel kabul görmüş ahlakî kurallar bütünüdür. Başka bir ifadeyle saygı, insan olmanın vazgeçilmez karakter yapılarını oluşturan ahlakî ve dinî değerler manzumesidir. Toplumda her birey, insanlarla olan iletişimine hassasiyet göstermesi gerektiğini aynı tutum ve davranışları da kendisine karşı uygulanması gerektiğini düşünür. Bu saygı kurallarının toplumda hassasiyetle uygulanması insanlar arasındaki iyi niyet bağı, samimiyeti ve birbirleriyle olan ilişkileri kuvvetlendirecektir. Yunus'un da dediği gibi “yaratılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü.” İşte o zaman orada korku yoktur. Korkudan hasıl olacak saygı da yoktur. Sadece iki insan ve insanı insan yapan, onun doğasını oluşturan niteliklerin tümü, başka bir ifadeyle insanlık var olacaktır.

Kaynakça

AĞIRMAN, Mustafa (2019), “Cihad Dersleri-Âlimlere Saygı”, <https://ilkadimdergisi.net/arsiv/yazi/cihad-dersleri-alimlere-saygi-2745>, (Erişim Tarihi: 04.01.2022).

AKALIN, Ş. Halûk vd. (2005), *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

AKKOYUN, Füsün (1993), “Saygı Kavramına Transaksiyonel Analiz (TA) Açısından Bakış”. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(4): 16-22.

ARSLAN, Ali (2015), “Hz. Peygamber (sav)'in Spora Getirdiği Anlayış Çerçevesinde Hayvanları Hedef Yapma Yasağı”. *International Journal of Science Culture and Sport*, July, Special Issue 3, s. 442-451.

AYVERDİ, İlhan (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 2. Cilt, İstanbul, Kubbealtı Yayınları.

BARDAKOĞLU, Ali (1998), “Hediye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17(1): 151-155, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hediye> (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

CÜCELOĞLU, Doğan (2008), “Saygı Nedir”. <http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/398/saygi-nedir/> (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

ÇAĞRICI, Mustafa (1993), “Câh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7(1): 14-15 <https://islamansiklopedisi.org.tr/cah> (Erişim Tarihi: 11.01.2022).

ÇAĞRICI, Mustafa (2019), “Saygı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36(1): 211-212, <https://islamansiklopedisi.org.tr/saygi> (Erişim Tarihi: 14.01.2022).

DEMEZ, Gönül (2011), “Armağanın Değişen Sosyo-Kültürel Anlamları: Tüketim Toplumu Bağlamında Bir Hediyeleşme Örneği Olarak Çiçek Gönderme”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2): 87-103.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 26.b.

GÜNGÖR, Erol (2000), *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul, Ötüken Yayınları.

“Hadislerle İslâm”, <https://hadislerleislam.diyabet.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

“İslam ve İhsan”, <https://www.islamveihsan.com/guzel-ahlak-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.html>, (Erişim Tarihi: 07.01.2022).

“İslam ve İhsan”, <https://www.islamveihsan.com/islamda-saygi-ve-hurmet-adabi.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

KARAKÖSE, Ş. Günaydın (2021), “Bilgelik paradoksu: Bilgelik kavramını nasıl tanımlamalıyız?”. <https://www.uplifers.com/bilgelik-paradoksu-bilgelik-kavramini-nasil-tanimlamaliyiz/> (Erişim Tarihi: 04.01.2022)

KARAKUŞ, F. Zehra (2019), *İletişim Psikolojisi Açısından Selam*, Yüksek Lisans Tezi: Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

KAURİSMAKİ, Aki (Erişim Tarihi: 11.01.2022). “Ahlak”, *Vikisöz*, <https://tr.wikiquote.org>.

“Kur’ân & Meâlî (Türkçe Meâl ve Tefsir)”. <https://www.kuranvemeali.com/saygi-ile-ilgili-ayetler>, (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

“Kur’ân Fihristi”, <http://kuranfihristi.net/fihrist/saygi>, (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

METİN, Himmet (1995), “Güzel Ahlâk ve Haya”, *Diyanet Aylık Dergi*, <https://dergi.diyabet.gov.tr/makaledetay.php?ID=23383&SRC=> (Erişim Tarihi: 04.01.2022).

NARLI, Nilüfer ve Narı, Yaşar (1999), "Türkiye'de Hemşeri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Bursa Örneği". *Yeni Türkiye*, Eylül/Ekim, 1(29): 176-184.

ÖĞÜT, Salim (2007), "Ölü". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34(1): 31-32, 2007. <https://islamansiklopedisi.org.tr/olu> (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

ÖNAL, Sevda (2008), "Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1): 103-113.

ÖZARSLAN, Selim (2007), "Kur'an'da Hz. Peygamber'e Yönelik Saygı İfadeleri". *Diyanet İlmî Dergi*, 43(3): 125-144.

ÖZAYDIN, Abdülkerim (2012), "Unvan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42(1): 163-166, <https://islamansiklopedisi.org.tr/unvan#1> (Erişim Tarihi: 08.01.2022).

ÖZDEMİR, Gülay (2006), *Kant Ahlakında Saygı Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PİEPER, Annemarie (1999), *Etiğe Giriş*, (Çev. Ataman, V., Sezer, G.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

ŞAHİN, Hakan (2017), "Kur'an'da İnsan Hak ve Özgürlükleri". *TESAM Akademi Dergisi*, 4(1): 193-213.

ŞENTÜRK, Habil (2008), "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1): 217-228.

TOMAK, Ali ve GÜNEY, Engin (2014), "Kültürel Bir Değer Olarak Hediye Geleneği ve Ekslibris", *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 1(2): 25-33.

TUNCER, Eda (2021), *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (İnceleme-Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Doktora Tezi, Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ULUDAĞ, Süleyman (1995), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Marifet Yayınları.

ULUDAĞ, Süleyman (2010), "Takvâ", *TDV İslam Ansiklopedisi* 39(1): 484-486, <https://islamansiklopedisi.org.tr/takva>, (Erişim Tarihi: 11.01.2022).

VURUŞKAN, Hüseyin (2020), “Hadislerle Vakar Kavramı”. *Diyanet İlmî Dergi*, 56(3): 841-882.

“Yaşam ve Maneviyat”,
http://www.sevion.com/index.php?option=com_content&view=article&id=676:bi%20ge-kisiye-saygi-gosterin&catid=91&Itemid=135, (Erişim Tarihi:10.03.2022).

YAVUZ, Kemal (2007), *Gülşehri'nin Mantku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme)-Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma- Cilt I-II*, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, No:12.